

rejo. Problematika obdobja nastajanja poljedelstva je torej zelo zapletena. Počakati moramo, da bo izkopanih in dobro raziskanih več najdišč in da bo postavljena trdnejša kronologija, kot je sedanja. Tako bomo lahko ugotovili, ali so bile naselbine nabiralcev istočasne s poljedelskimi ali pa so bile njihova predhodna faza (str. 112—116).

Med obdobjem nastajanja poljedelstva in obdobjem razvitega poljedelstva je praznina (str. 117—118), ki po mnenju R. J. Braidwooda obsega celih 2000 let. Zgornje plasti v Ali Košu, ki predstavljajo razvitejšo stopnjo Karim Šahirja, nam sicer pomagajo malo naprej, vendar ne dosti. Razlike med obema obdobjema so prevelike, da bi drugo lahko naravnost izvajali iz prvega. Tipično najdišče obdobja prvotne poljedelske skupnosti je Jarmo v Kurdistanu (str. 118—120). Izkopaval ga je Robert J. Braidwood. Prebivalci Jarma so gojili ječmen in dve vrsti žita. Iz kremenca so izdelovali srpe, žito mleli v žrmljah in iz kamnitih posod jedli močnik. Zanesljivo so imeli udomačeno ovco, kozo, psa in svinjo. Ni še gotovo, če so imeli udomačenega konja in govedo. Poleg tega so prebivalci Jarma pojedli naravnost ogromne količine polžev. Botanično je žito v Jarmu na pol poti med divjim in domačim. Stavbe v Jarmu so imele stene iz blata, posušenega na soncu. Velike so bile kot današnja skromna koliba, a so vseeno imele več pravokotnih prostorov. Verjetno so bile take, kot so še danes skromne kurdske kočice na tem področju. Danes v taki koči živi do sedem ljudi. V prazgodovinskem Jarmu je živelo kakih 150 prebivalcev.

Zanimivo je, da se prenosna keramika pojavi v Jarmu šele v zadnji tretjini plasti. Prej so iz kamna izdelovali masivne posode, ki so jih vkopavali v tla. Skozi vso stratigrafijo se pojavljajo izdelki iz gline, kipiči živali in ljudi. Posebno priljubljen je bil kipec noseča ženske, verjetno kakega božanstva plodnosti. Po mnenju R. J. Braidwooda izdelovanja keramike niso iznašli prebivalci Jarma, ampak je prišlo k njim od drugod. Orodje in orožje so izdelovali iz kremenca in obsidiana. Ležišča obsidiana so kakih 100 milj severno od Jarma in so ga verjetno dobivali s trgovsko zamenjavo. Najdišča datirajo v ca. 6750 pr. n. e.

Ostala najdišča Bližnjega vzhoda, ki sodijo v dobo prvotne poljedelske skupnosti in predkeramičnega neolitika so še redka in si še vedno ne moremo ustvariti podobe niti ne moremo postaviti kronologije razvoja poljedelstva na Bližnjem vzhodu (v Palestini Jeriho, Beidha in Ramad. V Siro-Kilikiji sodijo v ta čas Ras Šamra, Mersin, Judaidah, v Anatoliji pa Çayönü, Hacilar in Suberde).

Naslednja kultura, hassunská (str. 121), je že popolnoma neolitska in razvoj od hassunske do zgodnje dinastične dobe v Mezopotamiji (str. 136—153) je že tako dobro raziskan, da knjiga ne prinaša nič novega.

Knjiga je okusno opremljena z mnogimi dvobarvnimi (rdeče, črno) ilustracijami in rekonstrukcijami orodij. Na koncu (str. 171—175) je dodatna kratka bibliografija najvažnejših del, ki bralcu služijo za poglobljanje znanja in problematike, ki jo prinaša knjiga. V indeksu (str. 177—181) so zbrani najvažnejši tehnični izrazi, imena najdišč in znanstvenikov, ki jih knjiga omenja.

Marko Urbanija

Jack M. Sasson, *The Military Establishment at Mari*. Roma, Pontificium Institutum Biblicum, 1969, X-101 str., 8.º Studia Pohl, 3.

Pontificium Institutum Biblicum je serijo »Studia Pohl« posvetil spomenu profesorja Alfreda Pohla, ki je v Rimu osnoval Fakulteto za študij Bližnjega vzhoda. Zbirka naj bi prinašala dela s področja zgodovine in filologije Bližnjega vzhoda. Posebej naj bi služila mlajšim znanstvenikom, ki bi radi širše občinstvo seznanili z ugotovitvami svojih doktorskih disertacij.

Mesto Mari (Tell Hariri) je bilo ob srednjem toku Evfrata, danes leži v Siriji blizu iraške meje pri obmejni postaji Abu Kemal. Od leta 1933 dalje tu izkopava francoska arheološka ekspedicija pod vodstvom Andréja Parrota. Iz-

kopali so veliko palačo kralja Zimri-Lima, vrstnika babilonskega kralja in zakonodajalca Hammurabija. V njej je bilo več sto sob in dvoran ter obsežen državni arhiv z blizu 20.000 ploščicami, pisan v glavnem v babilonsčini (za marijsko zgodovino, pravo, gospodarstvo in mednarodne odnose prim.: V KOROŠEC: »Nekaj pravnozgodovinskih pripomb k doslej objavljenim pismom mesta Mari.« ZC VI-VII, 1952—1953, str. 30—70). Pod starobabilonskim mestom je ležalo starejše sumersko mesto.

Delo J. M. Sassona obravnava, kot pove že naslov, vse, kar je v mestu Mari v zvezi z vojsko in vojskovanjem. Zajema čas, ki ga opisujejo in predstavljajo t. i. državni arhivi, čas približno od 1810 do 1760 pr. n. e. (po srednji kronologiji). V tem času je asirska država pod vladavino Šamši-Adada (1815—1782) postala velesila in si pokorila severno in dobršen del srednje Mezopotamije. Tudi država Mari ob srednjem Evfratu je prišla pod asirsko nadoblast. Šamši-Adad je tu kot namestnika postavil sina Jasmah-Adada. Ohranjenih je precej pisem, ki sta si jih pisala. Medtem se je vedno bolj krepil Babilon. Po Šamši-Adadovi smrti se je mesto Mari osamosvojilo in vanj se je vrnil vladar domače dinastije Zimri-Lim (1799—1761). Država je v času njegovega vladanja doživela zadnji razcvet. V 33. letu vladanja je babilonski kralj Hammurabi (1792—1750) osvojil med drugimi državami tudi Mari. Večina znanstvenikov misli, da je mesto dal porušiti šele dve leti kasneje, ko se mu je upro. Mari si od tedaj ni več opomogel.

Državni arhivi iz tako razgibanega časa vsebujejo seveda tudi mnogo vojaških dokumentov. Ker so marijski teksti najboljši vir za zgodovino tistega časa, je avtor prav iz teh virov skušal razbrati ustroj tedanje vojske, njeno strategijo in taktiko. V logičnem zaporedju je jasno in podrobno obdelal izraze v zvezi z vojsko ter lepo podal sliko vojaškega stroja, ki je v tistem času branil Mari. Škoda, da se avtor ni lotil še vprašanja, kakšen vpliv so imeli vojaški poveljniki na državno politiko, kako je vzdrževanje vojske vplivalo na ekonomiko države, ali se pojavljajo vsaj sledovi vojnega prava, kvaliteta marijske vojske v odnosu do babilonske in asirske. Avtor se je omejil le na opis same vojske in izrazov v zvezi z njo.

Poglavja so razvrščena tako, da prikažejo vojsko od priprav na vojno, oborožitve in ostale opreme, do taktike in konca pohoda. Prvo poglavje (str. 3—7) obravnava ukrepe za obrambo dežele. Popravljali in utrjevali so zunanje in notranje obzidje, mestna vrata in poglobljali trdnjavske jarke. Okrepili so straže in budno pazili na premike nomadskih plemen. Potem so pričeli zbirati vojsko (str. 7—11). To seveda ni šlo brez težav. Čeprav so imeli pisarji spiske vseh vojnih obveznikov, se je marsikdo skušal rekrutiranju izmuzniti. Velike težave so imeli z nomadi. Stalno so se selili in ker jih je bilo zato težko najti, niso imeli točne evidence, koliko jih je. Vojaške oddelke so morali poslati tudi vazali vladarja, ki je vojsko zbiral.

Zbrani vojski je poveljeval zbor poveljnikov (str. 11—17), ki je skrbel za red in disciplino. Točnega razporeda vojaške hierarhije ne poznamo. Na čelu vojske je verjetno bil vrhovni poveljnik (**GAL amurim**), pomagala mu je vrsta nižjih častnikov: poveljnik večjega oddelka (**alik pān sābim**), poveljnik izvidniškega oddelka, poveljnik manjšega oddelka (**rab pirsim**) in drugi. Za vso administracijo je skrbel glavni pisar. Poveljniki so dobivali položaju primerno plačo. Vrhovni poveljnik je dobival pol mine srebra (letno?) ter darila v oblekah in dragocenih predmetih. **Redūm** je dobival pet siklov srebra in delež od plena, **rab pirsim** tri sekle srebra in tudi delež od plena.

Vojska je bila razdeljena na večje in manjše oddelke (str. 17—22). Vojaški oddelek se je imenoval **sabum**. Iz tekstov poznamo celo vrsto raznih specializiranih oddelkov: oddelek težkih oborožencev, oddelek lahkih oborožencev, prednjo stražo, vladarjevo osebno stražo, oddelek, ki je spremljal pomembne osebe ali prevoz dragocenosti, itd. Kako veliki so bili posamezni oddelki, ne vemo. Oddelek, ki je spremljal pomembne osebe, naj bi štel kakih 200 mož, oddelek pomožnih čet naj bi štel ca: 500 mož. Ne vemo tudi, kako so se imenovalе večje enote in katere manjše so jih sestavljale.

Orožje (**kakkum**) je bilo različno (str. 25—31). Vojaki so bili oboroženi s kopjem ali sulico, z lokom, pračo, sekuro, bodalom. Varoval jih je ščit (**sin-natum**) in čelada (**gurpisum SAG**). Ne vemo, če so nosili oklepe. Za prevoz opreme so služili težki vozovi s štiri kolesi in z dvema kolesoma. Hitri dvokolesni voz pa je verjetno služil za boj. Poleg vozov so za prevoz služile tudi ladje.

Poleg orožja in transportnih sredstev so bile važen del opreme oblegovalne naprave (str. 33—34), kajti sovražnik se je pred močnejšo vojsko zatekel v utrjena mesta. Obzidja in vrata je rušil oven (**vāšibum**), za juriše so služili oblegovalni stolpi (**GIS dimtum**) obzidja pa so spodkopavali z jarki (**pišum**). Poleg tega so včasih do višine obzidja nasuli nasip. Mesto Mari je slovelo kot izdelovalec oblegovalnih naprav. Samši-Abad jih je mnogokrat zahteval za opremo svoje vojske. Sposoben vojskovodja je z njimi lahko v 7 do 8 dneh zavezal utrjeno mesto.

Preden je vojska odšla na pohod, so skušali z vedeževanjem (str. 36—37) zvedeti za voljo bogov in iz tega so sklepali na uspeh ali neuspeh vojne. **Bārū-vedež** je iz živalskih jeter prerokoval vojaške in politične uspehe, vladar je povprašal svoje božanstvo-zaščitnika za mnenje in daroval bogovom. Na dan odhoda so oficirje mazlili, vojakom razdelili darila in jim prisegli, da bodo spoštovali njihov delež pri plenu. Poleg vedeževanja so si vojskovodje pomagali tudi na druge načine. Velik pomen je imelo vohunjenje (str. 37—42). V sovražne dežele so pošiljali vohune, ki so prinašali razne vojaško važne podatke. Poleg njih so pošiljali tudi propagandiste, ki naj bi demoralizirali vojsko, prebivalstvo, širili lažne novice in skušali vzbujati čim večjo zmedo v sovražnikovi deželi. Propagandisti so posebno radi netili upore v vojski. Zarote proti vladarju posamezne dežele so bile priljubljeno sredstvo podtalnega boja.

Kakor kažejo poročila, je bila taktika (str. 43—45) precej razvita. Samši-Abad piše sinu: »Izmišljaš si zvijače in hočeš potolči sovražnika. Toda tudi sovražnik si jih izmišlja, da bi potolkel tebe. Kot dva rokoborca sta, ki skušata s triki premagati drug drugega.« Priljubljeno presenečenje, ki so ga pripravljali sovražniku, so bile zasede. Uporabljali so tudi taktiko navideznega boja in gverilske vojne.

Kot v vsaki vojski so bili tudi v marijski dezertjerji (str. 45—47). Točnega izraza za dezerterja ne vemo. Znanih je več izrazov. Posebno radi so pobegnili nomadi. Za pleme Benjaminec pravijo, da so ob vsaki priliki množično odhajali.

Premaganemu sovražniku se je navadno hudo godilo (str. 47—49). Mesta so zmagovalci porušili in požgali, dragocenosti oplenili, uničili zaloge hrane. Ujetnike (**wasitum**) so si razdelili kralj, poveljniki in včasih je tudi kak vojak dobil ujetnika kot sužnja. Kasneje so sorodniki ujetnika lahko odkupili. Neki Benjaminec je bil na primer odkupljen za osem siklov srebra. Zmagovalci so s premaganci sklenili pogodbo in premaganci so morali, kot zagotovilo za spoštovanje pogodbe, dati talce (**litum**). Zmaga, ali pa zima, je vojni pohod zaključila (str. 49). Čete so razpustili in vojaki so se vrnili domov.

V zajetnem indeksu (str. 51—93) so razvrščeni vsi uporabljeni izrazi, ter vsa citirana mesta iz publikacij tekstov in iz važnejših razprav. Knjigo zaključuje obsežna bibliografija v opombah citiranih del. V uvodu avtor napoveduje nove študije o Mariju. S tako temeljitimi študijami bomo ustroj te zanimive države ob Evfratu, in tudi drugih držav tistega časa, poznali mnogo bolje.

Marko Urbanija

Jovanka Kalić-Mijušković, **Beograd u srednjem veku**. SKZ, Beograd 1967, str. 503.

Le malo je mest pri nas, ki bi jim zgodovinarji posvetili izčrpno znanstveno monografijo. Tudi o zgodovinskem razvoju Beograda so obstajali le kratki pregledi popularnega značaja, turistični informatorji brez znanstvenih